

"DİLBİLİM-GÖSTERGEBİLİM İLİŞKİLERİ" VE GÖSTERGEBİLİMİN OLUŞTURUCU ALANI: EDİMBİLİM Ayşe Eziler Kıran

Gürkan Doğan'ın "Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri ve Edimbilim" başlıklı çalışmasında yazımızı da ele alarak verdiği bilgiler konusunda bazı saptamalarda bulunmak istiyoruz.

1.Yazımızda ele aldığımız göstergebilim kuramı her ne kadar Greimas ve Paris Göstergebilim Okulu'nun geliştirdiği bir kuram olsa da, Charles Morris'in (Foundations of the Theory of Signs, 1948) de dediği gibi, sözdizimi, anlambilimi ve edimbilimi içine almaktadır. Bu nedenle biz edimbilimi göstergebilimin vazgeçilmez bir bölümü olarak görüyoruz.

Burada önce Doğan'ın ele aldığı "çocuktum" örneği üzerinde durmak istiyoruz; her şeyden önce bu örnek tek başına bağlamdan bağımsız olarak ele alınmıştır. Bağlam sözkonusu olmayınca örneği dilbilim ve ya da dilbilgisinden (sözcükbilimden) başka yolla açıklamak olanaksızlaşıyor. Doğan'ın yaptığı gibi bağlama oturtulduğunda doğal olarak göstergebilim ve dolayısıyla edimbilimle açıklanabilir.

(7) Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda *çocuktum*.

(8) Camı sapanla kıran yedi yaşında bir *çocuktum*.

(9) Sadece iki yıl sürebilen evliliğimiz boyunca kelimenin tam anlamıyla *çocuktum*.

Burada dikkatimizi çeken örnek (8) de *çocuktum* değil *çocuktum*'nun kullanılması, bu da aynı bir dilbilimsel çözümleme gerektirir. Örnek (9) daki *çocuktum* ise yalnız " sadece iki yıl sürebilen evliliğimiz" ile sınırlı zaman dilimine değil, konuşan öznenin çocukluğuna, çocukluk(taki) özelliklerine de ışık tutuyor.

Doğan'ın da belirttiği gibi anlatı zamanı genel olarak geçmiş zamanı belirler. Yarım saat öncesine ışık tutması için doğal dili bir hayli zorlamak gerekir. Örneğin ancak şiir dilinde karşılaşılabileceğimiz

-Yarım saat önce çocuktum

tümcesi günlük dildeki alıcısı epey düşündürcektir.

Ayrıca yazımızdaki "kafa" örneği tek başına verilmemiş seçilmiş bir bağlam içinde ele alınmıştır. Bu tutum da örneğimizin göstergebilim ve dolayısıyla edimbilim çözümlemeleriyle açıklanacağını ortaya koymaktadır.

2. Yazımızda sözünü ettiğimiz dilbilim Saussure ve izindeki araştırmacıların geliştirdiği artık geleneksel kabul edilen dilbilimdir. Avrupa'da yetmişli yıllara dek Saussure dilbilimi öylesine incelendi, irdelendi, uygulandı, üzerinde öylesine çok çalışma yapıldı ki artık neredeyse tüketildi. Bu nedenle göstergebilimin oluşturucu alanları olan Greimas'ın kuramlaştırdığı anlambilim ve Oxford Okulu'ndan esinlenen felsefeci Jacques, dilbilimci Parret, Ducrot, Anscombe ve Recanatti'nin geliştirdikleri edimbilim Fransa'da dil

araştırmalarına yeni boyutlar getiren öğretiler olarak karşılıandı. Zaten seksenli yıllardan bu yana da artık dilbilimden (linguistique) değil, dil bilimlerinden (sciences da langages) söz edilir oldu. Bu nedenle 'dilbilime haksızlık ettiğimizi' düşünen Doğan, belki de bisim gibi düşünmekte, tabii eğer dilbilimle edimbilimi özdeşleştirmiyorsa. Bir daha belirtelim, biz edimbilimi kimi yöntemlerini dilbilimden alan göstergebilimin oluşturucu alanı olarak görüyoruz. Bu nedenle de 'insan bildirişimini insanın yapısından ayrı görmeyen edimbilimi' Saussure'cü anlayıştaki dilbilimsel çözümlmeden ayrı tutuyoruz.

3. Göstergebilim tanımı gereği, sözcelem durumunu, sözceyi, sözcenin üretilme koşullarını sözlü ve/ya da yazılı dilde ele alır. Bu yönüyle Anglo-Saxon, Amerikan dilbiliminde yapılan bağlam belirleme ölçütlerini dışlamaz. Bağlamın en belirleyici özelliği ise yazılı ya da yazılı olmayan metnin kendi içindeki tutarlılığıdır.

4. Doğan "Bu göstergebilim anlayışında anlam kurulu, oluşturulmuş bir nesnedir." anlayışına katılmamaktadır. Ancak kendisinin verdiği alıntıda görüldüğü gibi biz *önceden* oluşturulmuş bir anlamdan söz etmiyor ve 'Ortak Bilgi Varsayımı' olarak bilinen görüşün içinde yer almıyoruz. Çünkü anlamlama düzgeleri belli bir bağlam (metin) içinde kurulur ve oluşur. Bu olgu görüşlerini benimsediğimiz anlambilimciler (Greimas, Bastuji) tarafından temel bir görüş olarak benimsenirken, "tercihimizi göstergebilimden yana" koyarken tam tersi bir anlayışı benimsememiz söz konusu olamaz. Bu nedenle de bir çelişkiden sözedilemeyeceği düşünceindeyiz. Acaba Doğan anlam terimini bağlamdan kopuk, tek bir sözcükbirimin *gösterileni* (signifie) ya da dizgisel eksen boyutunda *sözlük anlamında* (sens) kullandığımızı mı düşündü?

Yazımızın tümünden de anlaşılacağı gibi Doğan ile derin görüş ayrılıklarımız yok. Anladığımız kadarıyla yazar edimbilimi dilbilim ile aynı ya da benzer (ya da dilbilimin uzantısı) bir yörüngeye oturtuyor. Biz ise bu alanı göstergebilimin kapsamında görüyor, Saussure'cü dilbilim anlayışından farklı kabul ediyoruz.